

Amedeo Di Francesco

irodalomtörténész (Anagni, Olaszország, 1946. február 2.)

A végén kezdem, mégpedig a legfrissebb és most is tartó magyar irodalmi szerelmemmel, Dsida Jenő költészetével. A *Harminc év közelében* című verse jut eszembe, és nemcsak azért, mert nekem is „gyűlnek könyveim és ellepik otthonom”, hanem főleg azért, mert hetven év közelében járok, ahogyan azt az idézett cím sugallja. Igen ám, de hol van a további hiányzó negyven esztendő? Majdnem mindazokban a magyar könyvekben, amelyeket mindig

mohón kerestem, hálásan kaptam, makacs lelkesedéssel cipeltem hazafelé. Ha egyáltalán tudom, hogy hol van most a hazám, Latiumban-e, vagy pedig Hungáriában? (Zárójelben legyen szabad megemlítenem, hogy Latium nekem nem Cassino városát jelenti, ahol boldog, csendes száműzetésben élek, hanem Anagnit, a középkori kisvárost, ahol születtem, és amelynek magyar történelmi vonatkozása is akad, hiszen 1303. szeptember 7-én, amikor Anagniban rátámadnak IV. „Szép” Fülöp francia király katonái VIII. Bonifác pápára, akkor a harc közepette meggyilkolták az éppen ott tartózkodó Bicskei Gergely esztergomi érseket, Károly Róbert magyar királyságának támogatóját.) Szóval azokban a magyar könyvekben rejlenek a lelki utazásaim és a kutatási gondokkal küszködő munkám; ezek tulajdonképpen életet és emlékezetet jelentenek számomra.

Az egész 1967-ben kezdődött, amikor Balázs János tanár úrral találkoztam a Római Egyetemen. Ott akkor ő tanította a magyar nyelvet és irodalmat, és neki mondtam el, hogy a klasszikus képzettség mellett, a görög, a latin és a szanszkrit után, eleget akarok tenni egy régi vágyamnak, a kelet-közép-európai kultúrák felfedezésének. Párhuzamosan a horváttal, magyarul is akartam tanulni. És így is lett. „Sors bona, nihil aliud” – Zrínyi Miklósnak teljesen igaza van. És engem mindig egy jó csillag kísért, már az első pillanatoktól kezdve, amikor ösztöndíjasként többször voltam Magyarországon. 1969-ben megismerkedtem Bán Imrével, a debreceni nyári egyetemen, és már beszélgettem vele a pásztorjáték műfajáról. 1970-ban találkoztam a Rómába készülő Szauder Józseffel a Fő utcai lakásában, és Klaniczay Tiborral a mitikus Ménesi úti Irodalomtudományi Intézetben. Aztán Rómában, Szauder József irányításával, szakdolgozatot írtam Balassi Bálint *Szép magyar komédiájáról*. Felejthetetlen élmény számomra, hogy ilyen atyai szigorúság segítségével dolgozhattam. Atyai valóban, mert nemcsak irodalomról beszélgettünk. Sokat tanultam. Megtiszteltetés és kiváltság volt ez. Még mindig őrzöm a féltett javításait, feljegyzéseit. És most legyen szabad egy kicsit dicsekednem, felidézvén egy kedves pillanatot. Szomorú, meghiúsult, de büszke voltam, amikor a *Kövek és könyvek* című, posztumusz könyvét megkaptam kedves feleségétől, Máriától, és a nem éppen rövid dedikálásában ezt olvastam a nevem mellett: „Il preferito allievo di

mio marito”, azaz: A férjem kedvenc tanítványa. Ezt soha nem mondtam senkinek, de mindig felelősségtudatnak tartottam a lelkemben.

Mindjárt az egyetem elvégzése után kerültem Klaniczay Tibor kedvező és felfelé íveltető szárnyai alá; szívtam a tudományos élet tiszta levegőjét, éreztem a komoly kutatás mámorosító illatát, a szerdai napok különleges légkörét, a teremő barátság igazi értelmét. És, ami több, ez nemcsak Tiborra vonatkozik, hanem az egész kutatócsoportjának minden egyes tagját illeti. Szép csapat volt. És szépen tudott szerepelni az évente megszervezett úgynevezett Rebakucs-konferenciákon. Lélekben ott maradtam Magyarországon. De a fátum azt akarta, hogy Nápolyban legyek a magyar kultúra közvetítője, most pontosan negyven éve. Tóth László volt az akkori magyar tanár, aki Márai Sándorral levelezett, szerintem személyesen is ismerte őt. Kezdtém tanítani, folytattam a kutatásaimat, egyre erősebb volt a magyarországi tudományos élettől való kapcsolatom. De gyorsan múltak ezek az évek!

A kilencvenes években felfedeztem Erdélyt. Ez egy másik fontos fejezetet jelentett és jelent az életemben, a kutató és egyben az ember számára. Legyen szabad mondanom, hogy ott a hó nem sáros. Gyönyörködtem a magyar (katolikus és református) templomok csendjében, élveztem a dicső magyar múlt felidézését. Más szemmel újraolvastam az *Argirus históriáját*. Kézzenfekvőnek éreztem mindazt, amit tanultam a régi magyar irodalom terén. Mert ott a magyar kultúra beszél nekünk, mégpedig nem múzeumi jellegűen. Azért is, gondolom, annyira divatos a történelmi regény Hungária területein. De megismerkedtem ott a XX. századi és kortárs erdélyi magyar irodalommal. És benne találtam azt a bizonyos „mást”, amelyre bizonyára már Balassi is figyelt annak idején, és amelyről múltkor Esterházy Péter is „tárgyalt” Visky Andrással (Korunk, 1992, 12, 74–75.).

1996-tól 2006-ig voltam a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (2002-től Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság) elnöke. Megint nagy megtiszteltetés, megint nehéz feladat, Klaniczay Tibor kezdeményezése nyomában. Tágult előttem a hungarológia területe. A nagyvilágon, Amerikától Japánig működő különféle magyar kulturális csoportosulások iránti érdeklődésem erősebb lett, a különféle emigrációban élő tudósokkal, alkotó személyiségekkel szintén fontos szakmai és emberi kapcsolatok születtek meg. Párhuzamosan volt lehetőségem látni, hogy sokrétűbbek a hungarológia tényezői, hogy a szakmánkat nemcsak a honvág táplálja, hogy nemcsak a Kárpát-medencét érinti, holott sok nem magyar származású EMBER drága munkássága, műhelymunkája valóban nemzetközi tudományos területté teszi – Klaniczay Tibor okos intuíciója, belátása szerint. Egyszóval, ez valóban az igazán fontos. Hogy hiszünk a hungarológiában, a fontosságában, a nélkülözhetetlen szerepében az európai kontextusban. E nélkül sose lesz igazi Európa. Ezzel a hittel dolgozom még. Az időt azonban nem lehet túlélni. Folytatom viszont – azt hiszem, ifjú lélekkel – a munkámat, mert korlátlan a kíváncsiságom. Nem szabad csodálkozni tehát, ha egyszerre dolgozom Zrínyi Miklós eposzán és Dsida Jenő líráján, és közben fordítok is. És nincs kizárva, hogy – még mindig a kutató szerénységével – egyszer visszamegyek a szellemi barangolásom kezdetéhez is, Balassi komédiájához.

Aurelio Di Iorio

Bányai Tamás

író (Budapest, 1946. február 8.)

Budapesten születtem, február 8-án, Vízöntő havában. 1946-ban, amely kínai naptár szerint a Kutya éve volt. S ha már kutya... Állítólag, bár ez közel sem bizonyított, egy kutya egyetlen életéve az ember hét eltöltött esztendejének felel meg.

Úgyszintén állítólag az ember (s talán a környezete is) hétévenként változik.

Életem első hét esztendeje 1953-ban ért véget. Ekkor váltak el szüleim. Rövid ideig apámmal éltem, majd visszaköltöztem anyámhoz. Nagy fordulat volt ez gyerekkorom idejében.

A második hét év 1960-ban telt le. Azt is mondhatnám, ekkor léptem ki az életbe. Gyalázatosan rossz bizonyítvánnyal fejeztem be az általános iskolát. Anyámnak könyörögnie kellett azért, hogy felvegyenek nyomdaipari tanulónak. Egész pontosan betűöntőnek a Franklin Nyomdába.

1967-ben megismertem egy nagyszerű lányt, akit majdnem napra pontosan hét héttel később (már megint az a bűvös hetes szám!) elvettem feleségül. Ha ez nem jelentős változás az életemben, akkor semmi sem az.

1974-ben... Addigra, korrigálva az igencsak gyatra általános iskolai bizonyítványt, kitűnőre érettségiztem a Fazekas Mihály Gimnáziumban. Egy évig katona is voltam, majd 1972-ben feleségemmel együtt disszidáltunk, s noha az Újvilágba sohasem vágytam, végül mégis Amerikában kötötünk ki. Aztán 1974-ben megkaptuk

a zöldkártyát, azaz a végleges letelepedési engedélyt, négy évvel később amerikai állampolgárok lehettünk.

1981-ben felmondtam az Amerikai Magyar Népszava/Szabadság hetilapnál, s Clevelandből a texasi Houstonba költöztünk.

Írói (újságírói?) pályámat ezzel lezártan tekintetem. Csúfosan becsaptak, sok mindentől elment a kedvem.

1988-ban a KFC-nél megkaptam saját üzletemet. Persze nem lettem tulajdonos, csak manager. Szerettem ezt a munkát, s úgy véltem, hosszú időre itt fogok leragadni. Nem így történt. Azért hét évet a csirkéseknél is lehúztam.

1995-ben nem volt különösebb változás, hacsak az nem, hogy két évvel korábban indított kis nyomdánk bevétele már fedezte szerény megélhetésünket.

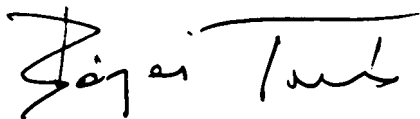
2002-ben alig két hónap különbséggel meghalt apám és anyám. Nem állítom, hogy ezzel nagy fordulat következett be életembe, de azért...

2009-ben, másfél évvel egy regény pályázaton elnyert első díj után, először érdemeltem ki a Kassák Lajos-díjat. Nos, ez már csak valami fordulópont! Bátran jelenthettem ki: író vagyok.

2016. A hetvenedik életévembe lépek. Könnyen lehet, földi pályafutásom utolsó hét esztendejébe. (Azért némi ráadással boldogan kiegyeznék, hiszen az élet szép!)

S végül, hogy maradjak a heteseknél, eddig egy kisregényem, két regényem, három novelláskötetem jelent meg. Ez ugyebár hat kötet. Re-

mélem, a hetedikre is hamarosan sor kerül majd.

Najmányi László

díszlettervező, performer (Hermagor, Ausztria, 1946. február 8.)

„Mindenki művész, de nem minden művészet aktuális”

Szent Tamás

Fotó: Hamarits Zsolt

Egy angolok által üzemeltetett hadifogolytáborban születtem. Ifjúságomat a magyarországi bolsevik diktatúra láb- és kelkáposztaszagú poklának sötétjében töltöttem. 1978-ban a varsói paktum első punkzenekara, a SPIONS¹ alapító tagjaként előbb Párizsba, onnan Kanadába, végül 1986 tavaszán New Yorkba emigráltam. Ez a metropolis, az emigránsok, menekültek városa azóta is az otthonom, ahová időről időre visszatérek. Sokat utaztam, négy kontinens kilenc országában éltem hosszabb-rövidebb ideig. Alapvető, sorsformáló élményeim közé tartoznak az évek, amelyeket kutatásokkal foglalkozva a Karib-tenger szigetein és Indonéziában töltöttem. Voltam gazdag is, szegény is. Éltem közösségekben, és bőségesen volt alkalmam megismerni a

magányt. Valódi életkalandokat éltem át. Született rocker és kém, informer² vagyok: ritkán riadtam vissza a kockázatoktól. Igyekeztem mindig egyszerű, normális lenni, még akkor is, amikor az egyszerűség és normalitás jelentette a totális idegenséget. Számomra is meglepően hosszú életem során különböző nemzetiségű, vallású, életrendű emberek ezreit ismertem meg, köztük bolondokat, bűnözőket, géniuszokat és szenteket. És persze magammal is találkoztam időnként. Nem mindig dobott fel az élmény.

A Budapesti Műszaki Egyetemen szereztem mérnöki diplomát, de sohasem dolgoztam a szakmában. Írással, képzőművészettel, zenével, szín-

¹ <http://spions.webs.com/>

² Kódneveim: WordCitizen; Pére Lachaise; Dr. Száraz Edit; Dr. Homoki Helga; Perint Pál; A. L. Newman; Boris Popoff; Dr. Bardo; David Dog; David Boogie; Nemo David; Sir David O'Clock, Aurora Consurgens; MC BusyB, Ambiance21, DJ NoMore, VJ NoMore, MC NoMore, Karl-Heinz Wienerblut, 108, 108 AM stb.

házzal, kulturális antropológiával, film- és videokészítéssel foglalkozom, a történelmet, hagyományokat, az emberi lény viselkedését, szokásait tanulmányozom, időnként tanítok.³ Igyekszem együtt mozogni, változni az idővel. Gyakran cseréltem nézeteimet. Hol ebben, hol abban hittem. Nem okozott soha gondot önmagam elárulása, a nulláról újrakezdés. Mindig a közlésnek megfelelő, aktuális, élő művészetet eredményező kifejezési formát igyekszem választani. Irtózom a munkától, játszani szeretek. Igényes játékos és nagyon lusta lévén ritkán kényszerültem olyan feladatot elvállalni, amelyben nem leltem örömemet. Inkább minimálisra szorítottam szükségleteimet. Pályám első szakaszában a bolsevista cenzorok igyekeztek elvenni kedvemet a játéktól.⁴ Az emigrációm utáni években a menekülsors. Most a globalizálódott tömegtársadalom silánysága, igénytelensége. Valódi honfitársaimnak, rokonaimnak, barátaimnak a szellem embereit tekintem, élőket és holtakat. A halottakkal ugyanúgy tudok eszmét cserélni, mint az élőkkel. Ez nyilván az örület jele – de nem vagyunk-e örültek valamennyien? Az élet egymás örületének tolerálásává zsugorodott, az Aranykor emlékének foszladozó töredékeivel. A Mennysors az Egyenlők kommunikációja. A Pokol a humortalanság.

Az ezredforduló óta vagyok ismét jelen a magyar kultúrában. Azóta több ezer művészeti írást, esszét, publicisztikát publikáltam a nyomtatott és internetes sajtóban. Öt nyomtatott, tucatnyi video-, egy audio- és egy elektronikus könyvem jelent meg.⁵ Most fejezem be a cenzúra történetét és a cenzori személység pszichológiáját ismertető könyvem írását. Készül az elmúlt fél évszázadot sok szempontból bemutató *Rock'n'Roll Memoárom* is. Tizenöt elkészült könyvkézirat vár kiadóra. Kreatív meditációm részeként akvarelleket festek és digitális festményeket, kollázsokat készítek. Képzőművészeti munkáimat⁶ magyar és külföldi galériákban, kulturális intézményekben mutattam be. Számos rajzom, festményem, fotóm került magyar, francia, holland és amerikai gyűjteményekbe. A 2004-ben tervezett James Joyce-szobrom (Veres Gábor szobrászművész kivitelezésében) Szombathely főterét ékesíti.⁷ 1971 óta 127 színházi látványtervet készítettem kőszínházak és független társulatok előadásai számára. Első színházamat,⁸ a Kovács István Stúdiót⁹ 1971-ben alapítottam. A másodikat – Donauer Video Family Without Video&Friends (Donauer Arbeiter Familie Ohne Arbeit)¹⁰ – 1977-ben. Mostani színházammal, az 1986-ban, New Yorkban alapított Les Fleurs du Mal¹¹ utazó társulattal többtucatnyi darabomat vittük színre az utóbbi évtizedekben. Darabjaim és videoműveim zenéjét – többnyire az elektronikus zene műfajában – magam komponáltam. Két

³ <http://nlcvhu.webs.com/>

⁴ <http://wordcitizencensored.blogspot.hu/2014/10/blog-post.html>

⁵ <http://laszlonajmanyi.webs.com/>

⁶ <http://laszlonajmanyi.webs.com/>

⁷ <http://www.freewebs.com/wordcitizen15/index.htm>

⁸ <http://wordcity.webs.com/theatreszhz.htm>

⁹ <http://www.freewebs.com/wordcitizen19/>

¹⁰ <http://www.freewebs.com/wordcitizen15/donauer.htm>

¹¹ <http://lesfleursdumal.webs.com/>

elektronikus zenei lemezem jelent meg.¹² Számos elektronikus zenei koncertet adtam Magyarországon és külföldön. Több hangjátékot írtam a Magyar Rádió felkérésére. Az 1970-es évek elején én készítettem az első önálló videoműveket Magyarországon. Azóta több száz videoművem született.¹³ Készítettem filmeket a Balázs Béla Stúdió és a Magyar Televízió produkciójában. Tanítottam budapesti és vidéki képzőművészeti és színházművészeti egyetemeken.

Nemrég a világ első térvezérlésű hangszere, az 1920-ban kifejlesztett *theremin*, és feltalálója, Lev Szergejevics Tyermen (Leon Theremin) orosz tudós, zeneművész és kém labirintusszerű történetét¹⁴ mutattam be elektronikus zenei koncerttel egybekötött multimédia-előadás keretében, a budapesti Rock-múzeumban. Telt ház, a közönség életkora 10 évestől a 70 évesig változott. Örülök, hogy a közlésem nem diszkriminál.

¹² <http://wordcitizen29.webs.com/concerthall.htm>

¹³ <http://laszlonajmanyi.webs.com/videos.htm>

¹⁴ <http://thereminiad.webs.com/>

Najmőj Lili

Maros Éva

hárfaművész (Pécs, 1946. február 9.)

Életem során sokszor kellett interjút adnom mint hárfaművész.

Akkor mindig volt éppen aktuális koncert, volt oka a felkérésnek, hogy érdeklődjenek arról, mikor és mit készülök eljátszani.

Az egész (eddig?) életem boldogságban telt, hiszen csodálatos hangszeremen csodás zenét próbáltam – másoknak is örömet okozva – játszani.

Játszani...

Milyen szép a magyar nyelv! Játszaniom – nem dolgoznom – kellett egész életemben. Nekem írt versenyműveket, kamaradarabokat, szóló-hárfaműveket kaptam feladatul, ezekre nagy kitüntetések, Artisjus-díjakat, Liszt-díjat kaptam.

Játszottam, eleinte nagyon sok társsal, zenekarral, később már csak a (nekem? a közönségnek?) legnagyobb örömet okozó partneremmel.

A hangszerem a legnehezebb, legfájdalmasabb élethelyzeteket segített mélyebbre tenni. Zokogva is lehet hárfázni – mintha

a Niagara alatt játszanék...

Csodálatos lehetőség az élettől, ha van egy hangszer, amely (vagy aki?) segítségével elvarázsolja a játékost is, és szerencsés esetben a hallgatóságot is. Köszönöm, Élet!

Maros Éva

Jávori Ferenc

zenész, zeneszerző, zenekarvezető

(Munkács, Szovjetunió – ma: Ukrajna, 1946. február 10.)

Fotó: Vigh György

Ha azt vesszük figyelembe, hogy édesanyámat '44-ben elvitték Auschwitzba, édesapámat '43-ban elvitték munkaszolgálatosként a Don-kanyarba, csoda, hogy ide jutottam, mert a halál árnyékából jöttem vissza a szüleim. Amikor a szüleimről beszélni kell, mindig egy kicsit érzékenyülök fölötte, hogy ilyen szörnyű időszakot megélve nem azon töprengtek, mi volt, hanem hogy mi lesz. Amikor megszülettem, a nagybácsim odarendelt egy cigányzenekart a házukhoz, és zsidó zenét játszottak. Talán ez is közrejátszott abban, hogy idővel zsidó zenével kezdtem foglalkozni.

A zsidó ünnepek nagyon megmaradtak bennem, hiszen a mindennapi nehézségeket félretéve a család mindig összejött, és egy gyerek ilyenkor remekül érzi magát. Nagy volt a család; édesapámnak volt három testvére, édesanyámnak is négy, jó érzés volt, hogy ennyi nagynéni-nagybácsi közt az ember gyereke nincs egyedül.

Hatéves koromban édesanyám megfogta a kezemet, és elvitt a munkácsi zeneiskolába. Spitzer tanár úr, egy nagyon bölcs ember és nagy muzsikus, megkérdezte, milyen hangszeren szeretnék játszani. Mondtam, hogy zongorán. Erre azt mondta, inkább a hegedűt kéne választani, mert hegedűvel könnyebben lehet menekülni. Úgyhogy annak ellenére, hogy szerettem volna inkább zongorázni, elkezdtem hegedülni. Klasszikus zenén nevelkedtem fel, főleg orosz klasszikus zenén, persze a bécsi iskola nagyjai, Mozart, Haydn, Beethoven és persze Bach mellett.

Nagyon szép korszak volt, sok koncerttel, remekül éreztük magunkat, a szülők mindig velünk voltak és örültek nekünk. Amikor befejeztem a zeneiskolát, 14 éves koromban elmentem Ungvárra, az ungvári zenei konzerva felvételiztem, ott is nagyszerű tanárom volt, Ojsztrah tanítványa. Emellett persze mindig is ott volt a fura zsidó zene, amely Munkácson elég fedett és zárt.

Az első komoly találkozás egy cigányprímáshoz kötődik, Galambosi Gyula remek muzsikus és prímás volt Munkácson. Mindenki ismerte. Az a csodálatos repertoár, amit játszott, klasszikus zenétől kezdve cigányzenéig mindent, nem beszélve arról, hogy zsidó dalokat is, rögtön megfogott. Egy kerthelyiségben játszott minden nyáron, a Csillag étteremben, és amikor nyáron sétáltunk a korzón Munkácson, mindig hallottam. Elég szoros kapcsolatba kerültem Gyuzsi bácsival, gyakran megfordultam nála, és akkor eljátszott nekem egy csomó igazi zsidó dalt; kiderült, hogy ez klezmerzene. Ezt feljegyeztem magamnak, arra gondolva, valamikor szükségem lehet rá.

A konzi után elmentem tanítani Nagyszőlősrre. Közben alakult egy zenekar, nagyon érdekes repertoárt játszott. Komoly ellenőrzés alatt állt minden fellépés,

mindig előre le kellett adni a számokat. Nemcsak orosz népzeneét játszottunk, hanem nagyon sok olyan számot, amelyeket a tévében, a rádióban hallgattunk Budapestről, többek között az Illés-, a Metró és az Omega zenekar számait. Ez még engedélyezve volt, de, mondjuk, a Beatles-számokra már ki kellett találni valami jó kis szöveget. Mivel angolul nem nagyon tudtak az elvtársak, nálunk például a *Nehéz nap éjszakája* arról szólt, hogy az angol munkásmozgalom harcol a jogaiért.

Közben a húgom férjhez ment Magyarországra, 1967-ben, áttelepült. Sokat töprengtünk azon, hogy mi is megyünk együtt a szüleinkkel. Végül is 1971-ben áttelepültünk. Elkezdtem bogarászni az újságokat, hogy milyen állást tudnék elvállalni Magyarországon. Egy hirdetésben az Operettszínház keresett hegedűsöket, első hegedűst. Délelőtt játszottam egy próbajátékot, Hidas Frigyes zeneigazgató hallgatott meg. Este már játszottam odalent az árokban egy kopott kis frakkban, akkor kaptam, az előadás előtt. Felnéztem a színpadra, és fantasztikus színészeket láttam: Lehoczky Zsuzsát, Honthy Hannát, Németh Marikát, Rátonyi Róbertet, és sok-sok más művészt. Miután ezeket a művészeket annak idején Munkácson a „szemcsés” tévében láttam, jó érzés volt, hogy ilyen hatalmas nevekkel hozott össze engem a sors.

A mamám persze nagyon boldog volt; amikor a főpróbák voltak, a szomszédasszonyokkal, az Iluska nénival vagy a Maca nénival mindig eljött, büszkélkedett, hogy ott játszik a Feri. Eleinte jólesett, de utána egyre nehezebben viseltem el ezt a zenélést az árokban. A közönség annak tapsol igazán, ami a színpadon szól. Egyre jobban vágytam fel, a színpadra.

1988-ban New Yorkban jártam, és vásároltam egy-két klezmerlemezt, mert megláttam, hogy a lemezen pár olyan dal szerepel, amelyet én annak idején még Galambosi Gyulától hallottam. Rá egy évre az egyik barátom, akivel együtt tanultam a konziban, Koppelman József – aki most Pozsonyban a főiskolán tanít hegedűt – hozott nekem egy érdekes könyvet: *Zsidó hangszeres népzene* a címe. Moses Borowski a húszas-harmincas években gyűjtést végzett Ukrajnában, Moldáviában, Bessarábiában, orosz kis falvakban, és ebből a klezmerzene egyik „bibliája” lett, olyan eredeti, igazi klezmer hangszeres számok voltak, hogy nagyon sok muzsikus merített később ebből.

Ez a két dolog meghatározta a jövőmet, nem beszélve arról, hogy ott voltak a tarsolyomban azok a gyűjtések, amelyeket Gyula bácsitól hoztam Munkácsról.

1990 fordulópont az életemben. Alapítottam egy zenekart, akkor még Budapest Klezmer Band volt a neve. Tizenegy tagú volt. Inkább csak másoltam azt a hangzást, amit az amerikai lemezekről kopíroztam le, de éreztem, hogy saját Budapest Klezmer Band-hangzást kéne kialakítani. Aztán '91-ben a francia Harmonia Mundi lemezkiadó cég „ránk kapott”, és meg is jelentette az első lemezünket: *Zsidó zene Kelet- és Közép-Európában*. Ezen volt eredeti tizenhét szám, persze mai füllel visszahallgatva nagyon-nagyon gyerekipőben járt ez a hangszerelés meg az egész interpretáció, de a maga nemében végül is sikeres volt. Megjelent több mint húsz országban.

Adódott egy jó lehetőség, szerződést kaptam Németországban – egy szalonzenekear, zeneileg és szakmailag nem épp jó ómen, de elég szép pénzt fizettek, és volt egy csomó szabad időm. Ez a másfél év meghozta az útmutatást, hogy merre is induljon el a Budapest Klezmer Band. Amikor hazajöttem,

a tarsolyomban ott volt két lemezre való anyag, és megvolt az elképzelés, hogy a zenekar héttagú lesz: klarinét, hegedű, tangóharmonika, harsona, bőgő, dob és zongora. A régi zenekarból hárman maradtak. Elindultunk egy teljesen új úton, saját hangzást sikerült megvalósítanunk. Felfigyeltek ránk. A Madách Színház főrendező-igazgatója, Kerényi Imre az egyik előadás után egyszerűen azt mondta: Felmentek a tetőre. A színpadra akartam kerülni, és végül is a tetőn találtam magamat – ami nem rossz, és még magasabban is van, mint a színpad: a *Hegedűs a háztetőnről* volt szó. Több mint 287 előadást adtunk, hatalmas nagy sikerrel. Ez meghozta nekünk a népszerűséget, hiszen nagyon sokan megnézték; nemcsak egy egyszerű zenekar voltunk, hanem kotta nélkül játszottuk az egész darabot, együtt sírtunk, együtt nevtünk, együtt menekültünk, és nekünk hatalmas nagy önbizalmat adott, hogy a színpadon is ilyen jól együtt tudunk működni.

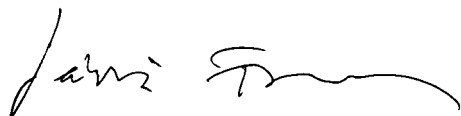
Utána már nem volt megállás. Kiss János György megkeresett telefonon a *Purim, avagy a Sorsvetés*hez, most már teljes balettzenét lehetett írni, ez volt az első zeneszerzői munkám. New Yorkban, a tánc Mekkájának hívott táncszínházban, a Jewish Theatre-ben is nagy ovációval fogadták. Jött London, Moszkva, Brüsszel, mondhatni, az egész világot bejártuk, koncertzenekarként is nagyon sok városban és fesztiválon fordultunk meg.

Megint ki kell emelnem egy telefont: Rolla János, a Liszt Ferenc Kamarazenekar vezetője rám telefonált, és félig viccesen, félig tréfásan azt mondta, a Klezmer Banddel szeretne játszani a Liszt Ferenc Kamarazenekar. Ebből született a *Klezmer Szwit*, amit előadtunk a zsidó fesztiválon, 4000 ember hallgatta. Lemez is készült belőle.

Néhány évre rá az Operettszínháztól Kerényi Miklós Gábor ajánlott a figyelmembe egy nagyon érdekes darabot, Indig Ottó erdélyi író a harmincas években írt színdarabját, *A torockai menyasszonyt*. Ebből lett a *Menyasszonytánc* című klezmer-musical, azóta is megy az Operettszínházban, tavaly volt a 200. előadás.

Egy tavalyi felkérésre új musicalt írok most, a bemutatója 2017-ben lesz: *A farmerkirály*. Lévi Strauss életéről szól. Lévi Strauss egy bajorországi zsidó családba született, kalandos és érdekes élete volt, és ahhoz képest, hogy milyen nagy név a világban és könyv formában nagyon sok információ van róla, mindeddig sem színdarab, sem film nem készült róla. Kállay István dramaturgnak volt annyi ambíciója és ereje, hogy két évig könyvtárban ülve megírta a librettót – most ment el a nyáron.

2014-ben megkaptam a Kossuth-díjat, 2015-ben az érdekes művész kitüntetését. Párizsban pedig, ahol egy kulturális központ felavatásán vettünk részt, az ottani polgármester egy nagyon szép díjat adott át nekem a magyar és francia kapcsolatok ápolásáért. A 2015-ös Prima Primissimán a Klezmer Band kapta a közönségdíjat.

Cs. Varga István

irodalomtörténész, tanár, kritikus, szerkesztő (Kapuvár, 1946. február 11.)

Vallomásom inkább számadás, hasonló, mint Gérard Genette véleménye a poétikáról: *„Bizonyos értelemben ez minden, amit mondani kívántam – és biztos, hogy még ez is sok.”*

Kapuváron jártam általános iskolába, a győri bencés gimnáziumban érettségiztem. Édesapám útra-utalója: *„Ne tanulj, fiam, többet Győrben, mint amennyit mi itthon dolgozunk!”* Szerettem a mezei munkát, becsültem a sokszor megalázott mezei szorgalmat. Két nyáron egy mentapárolónál, éjjel-nappali váltóműszakban *„tizenkétóráztam”*. Két aratási szezonban kombájnoztam, Sopronban kőművesek mellett culáger (segédmunkás) voltam. Lélekellátó emlékeim a közös kapálások édesanyámmal és kaszálások édesapámmal.

Diákkorom sorsajándéka: Nádasi Alfonz tanítványa lehettem. Szigorúságának oka és célja: a bennünk lévő szellemi növésterv, a minőségeszmény valóra váltása. Tábori lelkeszként a fronton és a fogságban is helytálló ember maradt. Nyelvekre tanított, a nyelvek szeretetét tanultam tőle. Szerinte a tanulás jellemkérdés: csak valóságos szellemi teljesítmény adhat igazi tekintélyt. Példáján lelkesülve a *„tanár úr”* titulust többre becsülöm a *„professzor úr”* megszólításnál. Bánhegyi Jób nagy tudású, fejedelmi habitusú magyartanárom volt: Illés Béla helyett

Fotó: Fejér István

Illyés Gyulát tanította. Éléményszerűen ajánlódkozta meg diákjait az irodalom, a művészetek szeretetével. Jáki Sándor Teodóz a *Deo gratias* életérzést és a *Soli Deo Gloria* intelmét tudatosította bennem. Családomba is mindig derűs örömet, lelki békességet hozott. Számos zárandokútján kísérője, ministránsa, sok előadásának közreműködője lehettem.

1970-ben a debreceni egyetemen szereztem magyar–oroszc szakos diplomát. Három évig az edelényi gimnáziumban, öt éven át az egri tanárképzőben, 1978-tól a debreceni egyetem orosz irodalomtörténeti tanszékén tanítottam. 1984-től az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán oktattam, az irodalomtörténeti tanszék vezetését kétszer is vállaltam.

Egyetemi doktori címet 1974-ben, 1983-ban kandidátusi, PhD fokozatot szereztem, majd habilitáltam. A Károli Gáspár Református Egyetemen Németh László-előadásokat, az egri teológián és főiskolán *ars sacra*, az ELTE-n pedig *literatura sacra* stúdiómokat is tartottam. Sok előadást vállaltam idehaza, szerte az országban, és határainkon túl is. Számos hazai és nemzetközi konferencia szervezésében vettem részt. 2013-ban, az ELTE BTK Kultúra- és Irodalomtudományi Intézet tanáráként mentem nyugdíjba. Végleg szabadon szolgáló értelmiségi

lettem – a Kalász László-i *Nagy jövő mögöttünk* tudatával.

Könyveim: *Jeszenyin világa* (Európa Kiadó, Bp., 1986); *Utak és távlatok* (Miskolc, 1986); *Tanújelek*. Tanulmányok Németh Lászlóról (Magvető, Bp., 1987); *Hevesi és borsodi tájhazában* (Felsőmagyarország, 1997); *Költő a Bódva-völgyben* (Kalász Lászlóról), Edelény, 1998. Karinthy nyomán írhatom: „A copyright sose volt erős oldalam. Még a ‘scripta manens’ se volt szent néha, a ‘verba volans’-t többre becsültem.” Az *ars sacra* ikerpárja, a *szent művészet* két könyvem címlapján is olvasható: *Szent művészet I-II*. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából (Xénia, Bp., 1994, 2000); *Adósságtörlesztés* (Felsőmagyarország, 2002); *Rokonföldön*. Erdélyi-csángóföldi barangolókönyv (Xénia, Bp., 2004); *Cum honore*. Születésem 60. jubileumára (Garamond, Eger, 2006); *Látókör* (Hungarovox, Bp., 2012).

Számos antológiát, könyvet, kiadványt, tematikus folyóiratszámot szerkesztettem: *Dajkád völgy eme várost*. In memoriam Apor Elemér (Segít a Város, Eger, 2007); *Egri jubileumok* címen, hármas könyvként jelent meg a *Kálnoky-, Bródy-, Gárdonyi-emlékkönyv* (Hungarovox Kiadó, 2013–14); *A vándorapostol*. Jáki Sándor Teodózbencés szerzetes emlékkönyve (Arrabona-Art Bt., Győr, 2014). Számos tanulmányt, esszét, kritikát publikáltam magyarul, több írásom jelent meg oroszul, németül, angolul is. Megjelenés alatt: *Szent művészet III.*; *„Tokaj szőlővesszein...”*; *„Nyújts feléje védő kart”*.

Részt vettem a Napjaink, az Új Forrás, a Délsziget, az Új Hevesi Napló, az Új Hegyvidék folyóirat szerkesztésében. Nagy Gáspár felkérésére a Magyar Katolikus Rádióban hét éven át *ars sacra* műsort tartottam. Alapító

titkára voltam a Németh László Társaságnak. Németh Széchenyi-definíciója iránymutató: „Minden fej Isten kápolnája. De a Széchenyié székesegyház.” Kert-Magyarország helyett Panel-Magyarországot építettünk... Németh László „jobb és értőbb utókort remélt” (Nagy Gáspár). Hiszem: az ember többre tanítható és jobbá nevelhető. Jókai Annával együtt valom: *a művészet szent dolog, nincs művész hit nélkül, Isten megkerülhetetlen*. Oktatás- és ifjúságpárti társadalomról álmodom. A tanítás-tanulás csodái mindig csendben, az iskolában és könyvtárban történnek.

Soprontól Debrecenig belaktam ezt a kis hazát. Könyvtárszobám képzeletbeli *hortus conclusus*: számvetések színtere. Hetven év magasából az élet végtelenül szép. Hálát adok életutamért, amelyet bejárhattam, megélhettem, megérthettem, hogy mesebeli tarisznyámból sosem fogyott ki a hamuban sült pogácsa. Életem legfőbb jótevője: a feleségem. Édesapám 95 éves, 12-szeres dédpapa. A jó gyerek égi ajándék. Egy szem fiam lepipálta az apját: Luca Sára, Lili Júlia, Emma Dorka és Gergő András unokám – elővételezés a boldogságból.

Az ELTE Pro Universitate kitüntetésben, Eger Városa Nívó és Pro Atria díjban, Heves Megye Prima díjban részesített. Kapuvár díszpolgára, az MTA Köztisztület, a Magyar Írószövetség, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia Miskolci Csoportja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagja vagyok. A Magyar Jövő Fehér Mária Alkotói Díjában részesített. 2012-ben Toldy Ferenc-díjjal tüntettek ki. *Mind ez nem sok, talán nem is kevés.*

G. Nagy István

Rózsa T. Endre

újságíró, művészettörténész, művészeti kritikus (Budapest, 1946. február 11.)

Schweitzer József főrabbiival

Visszapillantó tükör

Végül utolért a hetvenedik évem, és úgy érzem, hogy feljutottam egy dombtetőre. Mint a lenti táj, úgy bomlik ki szemem előtt az életutam panorámája. Lassan összefésülgetem az események rendezetlen halmazait, és megvilágosodnak a hét hosszú évtized főbb útvonalai, zsákutcái, útelágazásai és csomópontjai.

Az első komoly fordulat 1964-ben, érettségi után esett meg velem. A háromszoros olimpiai bajnok kardvívó, Rajcsányi László, aki történetesen egyik

barátomnak volt az édesapja, elintézte, hogy útlevelet kapjak Nyugatra, a fiával együtt. Nem volt ez sima ügy akkoriban, a sportlegenda apa segítsége nélkül nem engedtek volna ki a vasfüggönyön túlra. Bécsben maradtam egy időre, és keményen dolgoztam, hogy egyetemre járhassak. Nem volt olyan barátságos és otthonos az akkori Bécs, mint a mai. A vasfüggöny tőzsomszédságában álló városra a hidegháború vetett komor, ideges árnyékot.

A rá következő évben Párizsba mentem, ott folytattam az egyetemet. Az igazi szabadságba Párizsban kóstitam bele. Készülődött a '68-as diákforradalom, Daniel Cohn-Bendit, a „Vörös Dani” évfolyamtársam volt. Páratlan szerencsémre egy igen jelentős filozófus, Emmanuel Lévinas tanította a filozófiatörténetet. Kemény dió Lévinas filozófiája, idehaza meglehetősen szűk körben ismert a munkássága. Remélem, hogy nem marad ez így. A Magyar Rádió kötelékében eltöltött három évtizedem talán legkomolyabb hozadéka, hogy a műsorkészítés örve alatt vissza-visszajártam Párizsba. Lévinas varázslatos személyével elmélyült a kapcsolatomban, és egyre mélyebben értettem meg a gondolatmeneteit. Lévinas vitt el először egy évente ismétlődő rendezvényre, ahol minden alkalommal maga is előadást tartott, és mindig a Talmud valamelyik passzusát elemezte. A francia zsidó értelmiség kollokviuma (*Colloque des intellectuels juifs, 1957–2000*) olyannyira népszerű volt, hogy a Gallimard Kiadó az egyes kollokviumok anyagát zsebkönyv-formátumban adta ki.

A párizsi lét révén ismertem meg a modern judaizmust, a francia nyelv segítségével. Amikor visszatértem Magyarországra – és hosszabb időre itt is ragadtam a belügy jóvoltából –, megdöbbenve kellett felismernem, hogy mennyire eltorzult kép él a magyar társadalomban a honi zsidóságról, és mennyire pszichotikus a magyar zsidóság önképe. Még a rendszerváltozás előtt, 1988-ban néhányadmagammal megszerveztem a Mazsikét, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesületet, mivel a kultúra a közös nevező a zsidóság különféle csoportjai között, és hídként köti össze a magyarságot és a zsidóságot. A magyar értelmiség roppant erősen rokonszenvezett az új törekvéssel. Egy ideig. Azután harcias bekiabálások, téves politikai törekvések néhány év múltán megbontották az összhangot, és a Mazsike lehanyaglott.

Az 1990 márciusában elfogadott nemzetiségi törvényben még sikerült elfogadtatni a zsidó nemzetiségi opciót, de az 1993-as törvényből már kimaradt az alternatív lehetőség. Integráció az asszimiláció helyett. A Mazsihisz megfúrta, mert féltette az egyedulalmát. Nagy kár, a fiatal korosztály akkoriban nagyon igényelte a zsidó identitás új értelmezését, amely átlép a magyar határokon és ügyel Izraelre. Mára mind a nemzetiségi, mind a kulturális opció marginalizálódott. Sok fiatal elmegy, és az előregedő magyar zsidóság létszáma egyre jobban 40 ezer alá esik. Be kell látnom, hogy feleslegesen gyűjtögettem a paraszat a saját fejemre a rendszerváltozás idején. Apodiktikus csalódásom után más terep vált fontossá számomra: a képzőművészet. Évtizedekig főként ezzel foglalkoztam a Magyar Rádióban, és elégedetten konstatalem, hogy ma is leginkább művészettörténészként tevékenykedhetek.

Peter Szalay

Szalay Péter

újságíró (Budapest, 1946. február 12.)

Amikor 1964-ben, a felvételinél rutinszerűen megkérdezték tőlem, hogy miért is szeretnék a Testnevelési Főiskola (ma már az önállóság útjára lépett egyetem) hallgatója lenni, nyíltan – vagy inkább elővigyázatlanul – azt válaszoltam, hogy a tanulmányaim befejezése után sportújságíró szeretnék lenni. Kérdően néztek

rám a bizottság tagjai, majd egyikük azt a zavarba ejtő kérdést szögezte nekem, hogy akkor meg mi a csudának jöttem ide? Valamit makogtam, ők meg csak hümmögtek, és nekem az járt a fejemben, hogy ezzel el is vágtam magamat. Tévedtem, mert a befogadott tanárjelöltek névsorára az én nevem is felkerült.

A TF faragott embert belőlem és alakított át csapatemberré. Kitanultam a szakmát, és közben arra is jutott időm, hogy basszusgitárosként, Pápai Faragó László bandájának tagjaként beleszólok a koncertezés világába; persze csak amolyan lelkes műkedvelő módjára. Az újságírás felé kacsingatva hétvégén-

ként a „világ végére” buszoztam vagy villamosoztam, és recsegő vonalakon – a zsebpénzemet tantuszvásárlásra költve – alsó osztályú focimeccsek-ről tudósítottam. Értékrendszeremben mérföldköves eseménynek számított, amikor az Esti Hírlap már a szignómmal együtt hozta le az édesanyám írógépén lepötyögött rövidke írásaimat.

Fiatalságom emlékezetes napjának számított, amikor a vasárnap délelőtt sugárzott, *Táskarádió* című ifjúsági műsor külsőseként még a hangomat is hallathattam. Barátaimnak – hallgatóimnak – ezzel magas labdát adtam fel, akik rendületlenül azzal cukkoltak, hogy az r hangot egy kicsit acélosabban is formálhatnám...

A tanítási gyakorlatokon jeleseként kaptam, és még az is lehet, hogy testnevelő tanárként is megálltam volna a helyemet, de soha nem tanítottam, és a pótcselekvésnek számító tornaedzői pályafutásom sem tartott túl sokáig. Gyakornoki állásra pályáztam, és úgy kilincseltem az írásaimmal a napilapoknál, mint egy szorgos ügynök. Akkoriban a sportrovatok 3-4 újságíróval foglalkoztattak, akiknek eszük ágában sem volt egy ifjú titánt maguk közé fogadni. Meg hát státusz sem volt, csak ígéretés. Már majdnem bezárult a lehetőségek köre, amikor megtudtam, hogy a Magyar Távirati Irodában a rovatvezető Hoffer József, a futball nagy szerelmese (a későbbi, de csak tiszavirág-életű szövetségi kapitány) gyakornokot keres. „Csak azt ne mondd, ha elébe kerülsz, hogy én küldtelek, mert Hoffer ki nem állja a protekciósokat. Rajongva beszélj a fociról, és arról, hogy szíved vágya a sportújságírás” – ezt tanácsolta Takács László, az emberemet jól ismerő cimborám. Ezt is mondogattam a sorsfordító találkozón, s úgy is gondoltam. Három hónapot még várnom kellett, de aztán felválthattam Albert Flóriánt – igen, a nagy „Flórit”, akit Józsi bácsi (ma is így emlegetem, és örökre a második apámnak tekintem) szívesen látott volna a hírügynökségi munkatársak körében. Az aranylabdás csatárból viszont soha nem lett aranytollas újságíró, és nekem akkor éppen ez volt a szerencsém.

Az internet nélküli világban 1990-ig hírközlési nagyhatalomnak számító MTI bejáratait 1969-ben, „hivatásos” korszakom kezdetén még fegyveres katonák őrizték, a negyedik emeleten pedig olyan szerkesztőség működött, ahol a bizalmasnak minősített hírekkel foglalkoztak. Azt szoktam mondani, hogy a lábtörő alól startoltam, de amit lehetett, kihoztam a hírügynökségi műfajból. Tizennégy évvel a rajt után, 1983-ban, Hoffer József nyugdíjba vonulása után vehettem át a rovat vezetését, amelyet aztán, a csapatomat folyamatosan fiatalítva és bővítve, sportfőszerkesztőséggé sikerült átalakítani. Ifjú munkatársaim – vagy ha úgy tetszik, a tanítványaim – jó iskolát kaptak, és később más szerkesztőségekben is megállták a helyüket. Gulyás László, Szekeres Tamás, Ch. Gáll András, Jocha Károly, Mészáros István, Jancsó Kornél is ott, a Naphegyen tanulta ki a szakmát, és arra alapozva csinálta meg később, de már önállóan, a karrierjét.

Ahogy főiskolásként, az MTI munkatársaként is minden szabad órát hasznos tartalommal igyekeztem kitölteni. Lakásépítő családapaként a szorgos „maszekolók” élmezőnyébe tartoztam, aki néhány száz forintos tudósítói megbízásért is kész volt lemondani a szabadnapjáról, és elbuzulizni Óbudáról Csepelre vagy Újpestre. Ha pedig egy lényegesen nagyobb megbízatást kaptam, például sajtófőnök lehettem egy világbajnokságon, vagy éppen könyvet írhattam a kétszeres olimpiai bajnok Magyar Zoltánról, gyakran tréfálkoztak velem úgy a kollégák, hogy „Péter, már megint sikerült egy falat, vagy az ajtókat és az ablakokat összehoznod az épülő lakásodba”.

Olimpiákról, világbajnokságokról tudósíthattam, közben két újabb dip-

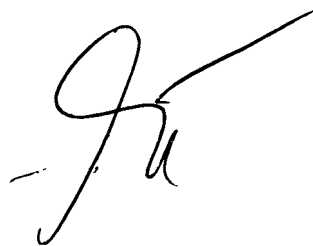
lomát is szereztem. Jól megtanultam franciául, ennek köszönhetően az AFP hírügynökség budapesti irodája is „leigazolt”, amolyan bedolgozóként. Egy szép napon, valamikor 1989 őszén, amikor éppen a tornász-világ bajnokság sajtófőnöke voltam, kisebb küldöttség jelent meg a Budapest Sportcsarnokban, még a régiben. Barcelonából érkeztek, és engem kerestek. Még aznap este ajánlatot is tettek. Rövid tanakodás után így lettem az 1992-es nyári olimpia fő sajtóközpontjának projektvezetője, maradvány az MTI kötelekében, hosszabb fizetés nélküli szabadsággal. Ez volt életem első – és valószínűleg már utolsó – külföldi munkavállalása.

A feladatomban – a spanyol nyelvet viszonylag gyorsan elsajátítva – határidő előtt teljesítettem, mégis jobban örültem annak, hogy fiúgyermekem született katalán földön, Budapestről 2000 kilométerre. Még folytathattam volna valamiféle kevésbé vonzó beosztásban, de a család velem tartó minden tagja hazavágyott. Itthon pedig nekem kellett azzal szembesülnöm, hogy az MTI már nem jelent kihívást a számomra, és ha maradok, olyan csatákba kellene belemennem, amelyekre sohasem vágytam. Vakmerően, de távolról sem fejtellenül, negyedmagammal hozzákezdtem egy „mini” MTI, pontosabban egy magán-sport híréügynökség felépítéséhez. Így csöppentem egyik napról a másikra az államból a magánszektorba, annak minden örömeivel és kockázatával.

A kis csapat repülőrajtot mutatott be, és erre még Sugár András, a Westel Rádiótelefon Kft. első embere is felfigyelt. Nem kisebbítve Hoffer Józsi bácsi érdemeit és jószágát, Andrásról kaptam meg életem

legnagyobb és már felülmúlhatatlan lehetőségét. Ő győzött meg arról, hogy egy sportújságíróból is lehet jó sajtó- és PR-igazgató, még akkor is, ha egy parányi kft. után egy hatalmas, és egyre csak hatalmasodó multinacionális vállalat vezérkarába csöppen. Csak az a fontos, hogy a sajtóval jól tudjon bánni, ötletekkel gazdagítsa a cég marketingkommunikációját, és ütőképes csapatot tudjon maga köré verbuválni.

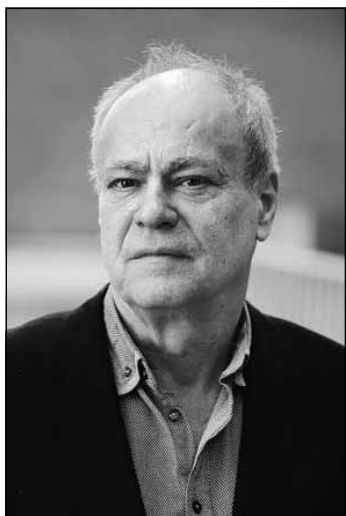
A westeles szárnyalás nyolc évig tartott, és még tovább is tarthatott volna, ha nem érzem úgy, hogy tovább kell lépnem. Büszkén és békével. Hátam mögött hagyva a „találmányaim”, a „kapcsolatot”, a szlogent, a Dominót, a nagy túlélőmegoldást, a *Találkozásokat*, szép havilapunkat, és vagy 50 olyan kampányt, ami üzleti sikerhez vezetett. Ma is a gigantikus utód, a Telekom kötelékéhez tartozom, ahogy mondják, külsősként, az egyszemélyes *Telekom sporthírszolgálat* mindeneseként. Aktív vagyok, és belebetegednék, ha nem így lenne. Annyira aktív, hogy ősz óta a 2017-es FINA-világbajnokság, a nagy „vizes” esemény szervezőbizottságának tagja vagyok, szóval visszatértek a régi szép idők, a hajtás, a rövid határidők, a sok írás és a szervezés. Lehet kapaszkodni.

(Ui.: Remélem, hogy büszke rám Péter, Gergő, András, Krisztina, Teréz Luca, szóval mind az öt gyermekem.)

Csepeli György

szociálpszichológus (Budapest, 1946. február 14.)

Patriae quis exsul se quoque fugit?

Nem rajtam múlt, hogy megszülettem. Viszszatekintve, az életem úgy tűnik, mint egy film, melyben szerepelek, de nem én írtam a szerepeimet, nem én választottam meg a helyzeteket, a barátaimat és az ellenségeimet. Véletlenül kísértek végig, s csak a szerencsének köszönhettem, hogy nem jártam rosszabbul, mint járhattam volna. Visszariadtam a választástól, melynek eredményeként kikerülhettem volna az országból. Itt tartott a nyelv, a kényelem, a lustaság, az ismert, mellyel szemben állt az idegenség és ismeretlenség. Ma már tudom, hogy az ember itthon is lehet emigráns, s külföldön is élhet úgy, mintha itthon lenne.

Negatív értelemben azonban szabad maradtam. Mindig tudtam, hogy mit nem akarok. Nem

akartam a tekintélyelvűséget, az önteltséget, a vak azonosulást másokkal, csak azért, mert több pénzük, több hatalmuk, nagyobb hangjuk van. Rengeteg hibát követtem el, de mindig csak magamnak ártottam. Iszonytat a vér és a könny, az elnyomás, a leigázás.

Az ember érdekelt és érdekel most, akiben egyszerre él a szabadság és a rabság akarása. Nem lettem sem művész, sem filozófus, csak szociálpszichológus, aki nem ír semmi olyat, ami mély vagy katartikus. Mindenkinek van egy arca, és sok álarca.

A véletlen hozta, hogy nagyszerű középiskolába jártam, onnan az egyetem pszichológia–orosz szakára mentem. 25 évesen elkerülhettem egy nyári egyetemre, ahol Willem Doise, Henri Tajfel iskolájában elkezdtem a csoportközi pszichológiai jelenségek kísérleti vizsgálatát. Hazatérve egyetemi főnököm, Huszár Tibor mondta, hogy Magyarországon főleg kísérleti csoportokat létrehozni, melyek tagjai nem ismerik egymást, s egyes-egyedül csak azt tudják, melyiknek mi a neve. Van bőven itthon ilyen csoport, nevük: „magyar”, „zsidó”, „cigány”. Vizsgáljam ezeket a csoportokat, javasolta. Izgatott a titok, hogy miként jön létre az emberekben a név révén felkeltett azonosulás, mely mind értelmileg, mind gondolatilag rendet vág az emberek erdejében. A csoportokhoz való húzás vagy irtózás eredendően az emberi léthez kötött jelenség, melynek lélektani grammatikája ma ugyanolyan, mint volt az emberré váláskor létrejött első csoportokban. Az egyes korok és egyes társadalmak színezik, de nem változtatják az eredeti képet. Első csoportközi kísérleteim óta 45 év telt el, s azt látom, hogy pár évtizednyi lappangás után a csoportközi indulatok, az erőszak, mások előítéletektől táplált megvetése, a félelem önmagunktól a világon és itthon ma erősebb, mint valaha. A tudomány tehetetlen a történelemmel szemben.

Most már látom, hogy nem azért nem mentem el Magyarországról, mert gyáva voltam. Magyarországra bevándorolt erdélyieket kérdezve jutottam el Horatius kérdéséhez: „Ki hazájából menekül, önmagától menekülhet-e?” Nem mehettem el Magyarországról, mert itt találtam meg a terepet, mely nem eresztett. Akárhányszor és akárhol voltam külföldön, nem éreztem azt az egyszerre fájdalmas és örömteli érzést, amit itthon érzek. Ha nem érzem ezt az érzést, nem tudok gondolkodni. Szeretek gondolkodni. Nem értem, de szeretném megérteni, hogy a magyar „miért nem bírja magát oly jól, mint körülményei engednék”?

Széchenyi kérdésére magamban találtam meg a választ. Nem bírom magam oly jól, mint körülményeim engednék, mert nem választok, mert a forgandó szerencsére bízom magam. Mint a magyarok. Ők sem választottak, az ő életük is film, melyben szerepeiket nem ők írják, helyzeteiket, barátaikat és ellenségeiket nem ők választják. Összeillünk. Én és a magyarok.

Én már nem változom. Az utánam jövők meg fognak-e változni? Képesek lesznek-e választani? A kérdés mögött van egy másik, alapvetőbb kérdés. Megváltozik-e a magyar élet szerkezete? Képesek lesznek-e a XXI. századi magyarok arra, hogy életüket ne a szenvedő igeragozás, hanem a cselekvő igeragozás paradigmája szerint éljék?

Bírjuk-e valaha magunkat oly jól, mint körülményeink engednék, vagy fogóságban tartjuk magunkat továbbra is?

A szabadulás önmagunktól csak önmagunk által lehetséges. Vakból látóvá kell válnunk.

Van egy Másik Magyarország, melynek nincsenek határai a térben és az időben. Én ebben az országban élek, mely nem e világról való.

